

ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР ПОНЯТТЯ ОБДАРОВАНОСТІ У КНР

PEDAGOGICAL DIMENSION OF THE CONCEPT OF GIFTEDNESS IN PRC

Офіційна система освіти Китаю має на меті всебічний розвиток особистості, заохочуючи розвиток моралі, інтелекту, особистого статусу, товариськості, естетики тощо. Позашкільні програми пропонують різноманітні академічні та мистецькі заходи з математики, письма, каліграфії, спорту, малювання, шахів, гри на музичних інструментах, танців тощо. Сьогодні існує Національний вступний іспит до коледжу (іспит Гаокяо), який став основним способом виявлення і відбору талановитої молоді, зокрема у сфері STEM (наука, технологія, інженерія і математика). Сучасні китайські педагоги переконані, що обдарованість це вроджений талант, як «Боже обдарування людини», на відміну від таланту, який передбачає оволодіння певними вміннями і здібностями через освіту. Китайський термін, що означає обдарованість (Tiancai 天才), дослівно трактувався як «вищий талант (Cai 才), даний небесами (Tian 天)». Сьогодні обдарованих дітей зазвичай називають 神童 (Shentong), що означає «богоподібні діти». Крім того, існує відмінність між «талантом небесним (天才)» і «талантом земним (地 才)»: перший вживається для позначення людей, які були народжені з деякими особливими здібностями (зазвичай розуміються як «геніальні»), в той час як другий стосується тих людей, які домагаються високих результатів завдяки власній праці, ретельності і наполегливості. Останнім часом у Китаї почали використовувати термін «наднормальний» для вираження обдарованості, відображаючи ідею про те, що «наднормальні» діти перевершують «нормальних» дітей у розвитку певних здібностей. У Китаї розроблено стандарт і формулу для визначення «наднормальних» дітей заснований на їх успішності, оцінці IQ, творчих здібностях тощо. Переконавання китайського суспільства щодо розуміння обдарованості можна поділити за трьома підходами: обдарованість можна «виховати» через наполегливе та старанне навчання; розмежування понять загальної обдарованості та предметної талановитості; взаємозв'язок інтелектуальних і некогнітивних факторів.

Ключові слова: обдарованість, талановитість, виховання, методи навчання, система освіти, академічна успішність.

China's official education system aims at the comprehensive development of the individual, encouraging the development of morality, intelligence, personal status, camaraderie, aesthetics, and so on. Extracurricular programs offer a variety of academic and artistic activities in mathematics, writing, calligraphy, sports, drawing, chess, playing musical instruments, dancing, and more. Today, the National College Entrance Exam (Gaokao Exam) exists. It has become the main way to identify and select talented young people, particularly in the field of STEM (science, technology, engineering and mathematics). Modern Chinese educators are convinced that giftedness is an innate talent, like "God's gift to man", as opposed to talent, which involves the mastery of certain skills and abilities through education. The Chinese term meaning giftedness (Tiancai 天才) was literally interpreted as "the highest talent (Cai 才) given by heaven (Tian 天)". Today, gifted children are commonly referred to as 神童 (Shentong), which means "godlike children". In addition, there is a difference between "heavenly talent (天才)" and "earthly talent (地 才)". It is: the first is used to denote people who were born with some special abilities (usually understood as "genius"), while the second refers to those people who achieve high results through their own work, diligence and perseverance. Recently, in China, the term "supernormal" has been used to express giftedness, reflecting the idea that "supernormal" children are superior to "normal" children in the development of certain abilities. In China, a standard and formula for determining "supernormal" children have been developed. It is based on their success, IQ assessment, creativity and more. The beliefs of Chinese society about the understanding of giftedness can be divided into three approaches. They are: giftedness can be "nurtured" through persistent and diligent learning; distinguishing between the concepts of general talent and subject talent; the relationship of intellectual and non-cognitive factors.

Key words: giftedness, talent, upbringing, teaching methods, education system, academic success.

УДК 378.14(71)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/35.7>

Науменко С.С.,
викладач кафедри східних мов
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання обдарованості дітей та молоді є надзвичайно актуальною для будь якої освітньої системи у контексті економічного, політичного, соціального, духовного розвитку держави і суспільства. Виявлення талановитих дітей, їх навчання і виховання завжди залишались пріоритетними напрямками розвитку державної політики та науково-педагогічних досліджень. Ефективне навчання обдарованих дітей вирішує питання формування творчого потенціалу нації, є запорукою соціального і науково-технічного розвитку, прогресивного поступу науки, культури, технологій. В Україні питання соціальної, педагогічної і психологічної підтримки обдарованих і таланови-

тих дітей є надзвичайно актуальними на різних рівнях, про що свідчать державні програми особистісно-орієнтованого навчання та виховання юних талантів, регіональні програми навчання і виховання обдарованих дітей, шкільні стратегії профільного навчання тощо [1]. Водночас варто вивчати досвід організації освітньої діяльності обдарованих дітей у різних країнах світу з метою удосконалення вітчизняних практик та теоретичних доробок. Особливу цікавість у цьому аспекті складає Китайська Народна Республіка, яка має давні традиції навчання і виховання обдарованої молоді, які полягають у глибокому теоретичному обґрунтуванні розуміння як переваг обдарованості, так і її труднощів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема обдарованості є предметом досліджень багатьох учених. Зокрема, індивідуальні відмінності обдарованих дітей розглядали Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін., психологічні основи та структури обдарованості вивчали Дж. Гілфорд, К. Тейлор, К. Хеллер, Г. Голл, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Т. Суценок, теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів розкриті у працях П. Торранса, Б. Шадрікова та ін., розвиток інтелектуального і творчого потенціалу особистості проаналізували Д. Богоявленська, В. Дружинін, С. Максименко, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, С. Сисоєва, О. Кульчицька та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, педагогічний вимір поняття обдарованості у Китайській Народній Республіці не був предметом окремого дослідження.

Мета статті – з'ясувати підходи китайських науковців до розуміння поняття обдарованості.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що в Китаї талановиті люди цінуються у всіх сферах життя, про що свідчить і усна народна творчість. Наприклад, давня китайська приказка “Hang Hang chu zhuang yuan” говорить, що «для кожної професії завжди буде номер один». Таким чином вона відображає думку китайців про те, що талант і майстерність не обмежуються однією сферою. Така ж ідея пронизує і китайську систему освіти з найдавніших часів. Сьогодні офіційна система освіти Китаю передбачає вивчення навчальних дисциплін, що дозволяють учням розвивати багато різних талантів, заохочуючи розвиток моралі, інтелекту, особистого статусу, товарищескості, естетики тощо. Крім того, позашкільні програми пропонують різноманітні академічні та мистецькі заходи з математики, письма, каліграфії, спорту, малювання, шахів, гри на музичних інструментах, танців тощо [2].

Установлено, що, ґрунтуючись на ідеї виховання різнобічно розвиненої людини, китайські культурні традиції цінують талановиту молодь у різних областях. Однак в цьому величезному і різноманітному кадровому резерві китайського суспільства існує централізована система виховання талановитих дітей. Завдяки тисячолітній історії централізації влади, китайські школи та педагоги акцентують свою увагу на виявленні талантів у кожної дитини. Водночас варто зазначити, що в різні історичні часи китайське суспільство поцінювало різні аспекти талановитості. Наприклад, з часів династії Сунь (581–618 рр. н.е.) влада країни виявляла особливу прихильність до талановитих військових і політиків, виховання та навчання

яких було покладено в основу державної системи освіти. Так, основною програмою підготовки майбутніх державних службовців та високопосадових військових була система Імператорських іспитів, яка проіснувала в Китаї протягом 1300 років. Впродовж цього часу в китайському суспільстві високо цінувалися і заохочувалися таланти, необхідні для успішного складання Імператорських іспитів і для того, щоб у майбутньому стати кваліфікованим чиновником. Зокрема, високо цінувалися такі навички: запам'ятовування великих обсягів інформації (наприклад, класичних творів Конфуція), читання віршів і прози, уміння читати давньою мовою, володіння фактичними теоретичними знаннями [2]. У той час здібності, пов'язані з механічним запам'ятовуванням і грамотністю, були визначені у системі освіти як таланти. Водночас у суспільстві цінувалися такі якості особистості як любов до праці, здатність до важкої фізичної роботи, наполегливість, добра воля, моральні якості [8]. Імператорські іспити і узгоджена система освіти в Китаї були фактично єдиним шляхом для дітей із незаможних верств населення «піднятися» по соціальних сходах і поліпшити свій соціальний статус і, відповідно, умови життя [3]. Така система освіти, яка високо цінує визнані суспільством якості й таланти особистості, надовго закріпилась у менталітеті і традиціях Китаю і глибоко цінується в китайській культурі навіть сьогодні.

Установлено, що Перша опіумна війна (1839–1842 рр.) стала важливим поворотним моментом для Китаю. Труднощі в розвитку тогочасної науки і технологій стали величезним недоліком для Китаю і зіграли свою негативну роль, коли нація була зведена майже до статусу напівколоніальної залежності [5]. Після заснування Китайської Народної Республіки у 1949 р. і завершення Культурної революції в 1976 р. Китай поступово відновив формальну і стабільну систему освіти, яка достатньо уваги приділяла розвитку талановитих дітей. У той час іспит Гаокао (Національний вступний іспит до коледжу) став основним способом виявлення і відбору талановитої молоді в країні. Уже чотири десятиліття найбільш цінними навичками молодих людей вважаються саме інтелектуальні здібності, які відображаються в академічній успішності.

Серед численних академічних областей державні органи влади КНР сьогодні виділяють сферу STEM (наука, технологія, інженерія і математика), що виражається у методичній, науковій, фінансовій підтримці. Однак багато поколінь, які прагнули до академічних успіхів через складання іспиту Гаокао, чого можна було досягти виключно за рахунок механічного запам'ятовування, декламації, важкої роботи і багатогодинних занять, виявилися неспроможними задовольнити потреби країни в інноваціях.

Зважаючи на це, у 2010 р. було опубліковано «Довгострокову програму реформування і розвитку національної освіти на 2010–2020 рр.», у якій було чітко піднято питання про необхідність виявлення і розвитку обдарованих дітей і молоді. Так, були запущені численні освітні реформи та програми, в тому числі спроба реформування самого іспиту Гаокао. Але, як виявилось, з таким величезним населенням і складною ситуацією в різних районах, потрібно багато часу, щоб оновити Гаокао. Проте для задоволення національної потреби і інтересу до розвитку талановитості і творчості дітей система освіти і методи викладання та навчання поступово видозмінюються. Загалом Китай, з його величезним і різноманітним кадровим резервом, володіє багатими людськими ресурсами і, зокрема талановитою молоддю в багатьох областях. Проте від Кеджу до Гаокао політична влада завжди встановлювала орієнтир на те, які саме таланти цінуються в китайському суспільстві, у результаті чого талановитість фактично стала синонімом академічної успішності та грамотності. Зазначимо, що сьогодні, спостерігаються зрушення від оцінки талантів, заснованих на оволодінні теоретичними знаннями, до тих, які можуть продукувати новаторські ідеї.

Установлено, що в сучасній китайській педагогічній думці зазначено, що обдарованість це вроджений талант, як «Боже обдарування людини [7, с. 760], на відміну від таланту, який передбачає оволодіння певними вміннями і здібностями через взаємодію таких факторів, як особисті зусилля, освіта і навколишнє середовище. Спочатку китайський термін, що означає обдарованість (Tiancai 天才), дослівно трактувався як «вищий талант (Cai 才), даний небесами (Tian 天)». Наприклад, обдарованих дітей зазвичай називають 神童 (Shentong), що означає «богоподібні діти». Крім того, існує відмінність між «талантом небесним (天才)» і «талантом земним (地 才)». Перший («талант небесний (天才)») вживається для позначення людей, які були народжені з деякими особливими здібностями (зазвичай розуміються як «геніальні»), в той час як «талант земний (地 才)» стосується тих людей, які домагаються високих результатів завдяки власній праці, ретельності і наполегливості. Хоча обидва види талантів можуть привести людину до досягнення досконалості і успіху, «обдарованість» (небесний дар) визнає вроджені здібності, тоді як «талант» (земні атрибути) підкреслює індивідуальні зусилля і силу характеру.

Варто зазначити, що з лінгвістичного погляду обдарованість означала вроджену здатність до чогось, але сьогодні у китайській психолого-педагогічній літературі поширена думка про те, що обдарованість є результатом взаємовпливу і взаєморозвитку індивідуальних і суспільних факторів. Інакше кажучи, обдарованість дітей та підлітків є

результатом як спадкових факторів, так і культурного, освітнього середовища, у якому вони виростили.

Установлено, що з 1978 р. дослідники в Китаї почали використовувати термін «наднормальний» для вираження обдарованості, відображаючи ідею про те, що «наднормальні» діти перевершують «нормальних» дітей у розвитку певних здібностей. Цей термін дозволяє уникнути відмінності між впливом природи і виховання, вродженими чинниками і факторами навколишньої дійсності, а замість цього диференціювати дітей відповідно до їх успішності через чіткі статистичні показники. Варто зазначити, що в Китаї розроблено стандарт і формулу (рис. 1) для визначення «наднормальних» дітей заснований на їхній успішності [7], у якій результативність може бути оцінкою IQ, академічною успішністю, творчими здібностями або будь-яким іншим талантом.

$$f(x) = \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

Рис. 1. Формула для визначення «наднормальних» дітей

Формула оснований на нормальному розподілі сукупності, де μ позначає очікуване значення (середня успішність всіх учнів, які пройшли оцінку), а σ – стандартне відхилення (яке кількісно визначає величину варіації в наборі учнів, які пройшли оцінку). Зазвичай «наднормальні» діти ідентифікуються, коли їх успішність (x) як мінімум на два стандартних відхилення (2σ) вище, ніж середня успішність (μ , тобто успішність «нормальних» дітей).

Розуміння понять обдарованості і «наднормальності» дітей у Китаї розвивається все більш різноманітними аспектами визначення термінів і ідентифікації обдарованих/«наднормальних» дітей. Відповідно до сучасної китайської освітньої та психологічної літератури, поняття «наднормальних» означає:

– дітей і підлітків із високими показниками або потенціалом когнітивних здібностей, некогнітивних рис, творчих здібностей і видатних талантів в певній галузі (наприклад, математика, фізика, мистецтво, музика, лідерство тощо) в порівнянні з іншими дітьми;

– поняття «наднормальних» дітей у Китаї передбачає не тільки їх реальні можливості, але також і їхній потенціал, тобто коли оцінка обдарованості не обмежується когнітивними навичками (інтелектуальними здібностями і академічним талантом), а поширюється й на некогнітивні характеристики, такі як особистість, мотивація, творчі здібності і таланти в різних областях мистецтва.

Переконавання китайського суспільства щодо розуміння обдарованості можна розділити на три підходи: обдарованість можна «виховати» через наполегливе та старанне навчання; розмежування

понять загальної обдарованості та предметної талановитості; взаємозв'язок інтелектуальних і некогнітивних факторів. Розглянемо кожен із цих підходів окремо.

Обдарованість можна «виховати» через наполегливе та старанне навчання. Так, ґрунтуючись на конфуціанському культурному світогляді, китайці надають великого значення навчанню і суспільному впливу у процесі розвитку дитини (самостійні зусилля, підтримка сім'ї і навколишнього середовища), а ця система переконань впливає на суспільство двома основними способами.

По-перше, замість того, щоб визнати, що діти народжуються з різними особистими якостями, китайці схильні вважати, що дітей можна «виростити обдарованими» незалежно від того, чи мають вони вроджені здібності. Одна з основних причин такого переконання полягає в тому, що обдарованість вважається синонімом академічного таланту, і з цієї точки зору високі академічні досягнення можливі для будь-якого, хто витратить додатковий час на навчання, багато зусиль і усвідомлену практику. Отже, дітей «виховують обдарованими» з вірою, що навіть діти з низькими вродженими інтелектуальними здібностями можуть досягти тих самих навичок і досвіду, що і обдаровані, або, як кажуть у Китаї: «старанність може заповнити неадекватність (勤能补拙)». Наприклад, у китайському суспільстві, вступ до одного із провідних університетів Китаю (Цінхуа, Пекінський університет та ін.) сприймається широкою публікою як ознака «обдарованості». Деякі середні школи навіть метою навчання визначають успішне складання іспиту Гаокао, запроваджуючи жорсткі шкільні правила для виховання кращих академічних діячів. З цієї точки зору виховання обдарованості – це спосіб розвитку талантів, особливо в академічних областях.

По-друге, навіть для «вундеркіндів» навчання і суспільний вплив відіграють вирішальну роль в досягненні досконалості і успіху. Ставлення до обдарованих дітей зазвичай являє собою суміш високих очікувань і надмірної пильності – в рівній мірі як до успіху, так і до невдач. Загалом, враховуючи глибокий культурний вплив конфуціанських учень, незалежно від природних обдарувань дітей, освітній процес і суспільний вплив мають ключове значення. І беручи до уваги вислів, що розвиток талантів «відображає наполеглива праця з плином часу, тоді як обдарованість припускає незаслужену щедрість» [4, с. 128], історично склалось китайське розуміння обдарованості як способу розвитку талантів.

Розмежування понять загальної обдарованості та предметної талановитості. У китайській педагогічній та психологічній літературі деякі концепції обдарованості відрізняють її від таланту з точки зору предметної області. Для деяких обдарованість визначається як загальні здібності людини,

тоді як талант відноситься до особливих здібностей в певних областях (мистецькі, творчі, спортивні або інтелектуальні). Віра, що лежить в основі цієї концепції обдарованості, полягає в тому, що вона діє як фундаментальна здатність, котра може привести до досконалості й досягнень у багатьох областях. Тому обдарованих людей зазвичай зображують як «різнобічних» людей, які можуть досягти досконалості в різних областях. Зразком такої обдарованої людини є Леонардо да Вінчі, який проявив свою творчість та інноваційність у живописі, архітектурі, медицині, технологіях.

Талант, навпаки, розглядається як прояв особистих здібностей в певній галузі, які можна розвинути часом через практику, вольові зусиллями і досвід. У порівнянні з обдарованими людьми, талановита людина досягає великих успіхів в певних областях, які відповідають встановленим і загальноприйнятим категоріям художніх талантів, наукових талантів, політичних талантів тощо. Варто зазначити, що сприйняття творчих людей у Китаї та країнах Заходу дещо різниться. Наприклад, кілька досліджень, присвячених вивченню китайського сприйняття найбільш творчих людей, показали, що китайські студенти схильні приписувати високі творчі здібності успішним в політиці і науці, але рідко художникам і музикантам, тоді як ці області часто згадуються західними студентами з Німеччини, Італії, Франції, Великобританії, США [6]. Ці дані показують, що в китайській культурі високі досягнення пов'язані з атрибутами «гідної значущості» в порівнянні з оцінкою «естетичної значущості» в західних культурах. Ба більше, в китайській культурі обдаровані люди переважно визнаються в областях, пов'язаних з високим соціальним статусом, репутацією і престижем.

Взаємозв'язок інтелектуальних і некогнітивних факторів. На додаток до широко визнаних інтелектуальних факторів, таких як високий IQ, розвинена пам'ять і здатність до швидкого навчання, деякі китайські вчені також розглядають некогнітивні фактори для визначення обдарованої людини, такі як особистість, мотивація і предметний інтерес [7]. З цього погляду, наприклад, коли діти виявляють сильний інтерес до певної галузі, теоретично їх можна розглядати як обдарованих, незалежно від їхніх вроджених інтелектуальних здібностей, вимірюваних їх IQ. Некогнітивні фактори вважаються важливими для розвитку потенціалу обдарованості, тому що «інтелектуальний потенціал людини може направлятися і контролюватися його особистісними рисами, свідомо, несвідомо або й тим, і іншим» [10, с. 340]. Однак, хоча китайські психологи теоретично розуміють некогнітивні фактори як компоненти обдарованості, ідентифікація обдарованості значною мірою визначається інтелектуальною діяльністю. Ба більше, некогнітивні чинники обдарованості залишаються не досить вивченими.

Висновки. Отже, розвиток поняття обдарованості у Китаї має дуже давню історію. З давніх часів існувала державна система виявлення, виховання та навчання обдарованої і талановитої молоді. Сучасна педагогічна думка Китаю розрізняє обдарованість як вроджений дар і талант, який передбачає оволодіння певними вміннями і здібностями через освіту. Сьогодні обдарованих дітей зазвичай називають 神童 (Shentong), що означає «богоподібні діти», або «наднормальні» діти, відображаючи ідею про те, що «наднормальні» діти перевершують «нормальних» у розвитку певних здібностей. Переконавання китайського суспільства щодо розуміння обдарованості можна розглядами за трьома підходами: обдарованість можна «виховати» через наполегливе та старанне навчання; розмежування понять загальної обдарованості та предметної талановитості; взаємозв'язок інтелектуальних і некогнітивних факторів.

Серед перспективних напрямів дослідження варто назвати такі: аналіз підходів, форм і методів навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей у КНР; з'ясування ролі та значення спеціальних закладів для навчання обдарованих та деякі інші.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Boiarska-Khomenko, A., Liudmyla, S., Valerija, K. et al. Asia-Pacific Edu Res (2019). Distant Programme of Developing Educational Competences. Asia-Pacific Education Research. URL: <https://doi.org/10.1007/s40299-019-00487-9>.
2. Chan J. Giftedness and China's Confucian Heritage. In S. N. Phillipson & M. McCann (Eds.), *Conceptions of giftedness: Sociocultural perspectives*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2007. pp. 35–64.
3. Dai D.Y., Steenbergen-Hu S., Yang, Y. Gifted education in Mainland China: How it serves a national interest and where it falls short. In D. Y. Dai & C. C. Kuo (Eds.), *Gifted education in Asia: Problems and prospects*, 2016. pp. 51–76.
4. Kerr B. Encyclopedia of giftedness, creativity, and talent Thousand Oaks, CA: Sage, 2009. Vol. 2. 352 p.
5. Li L., Delisle J.R. Gifted education in China. *Gifted Education International*, 2007. pp. 40–42. URL: <https://doi.org/10.1177/026142949000700110>.
6. Rudowicz E., Yue X.D. Concepts of creativity: Similarities and differences among Mainland, Hong Kong and Taiwanese Chinese. *The Journal of Creative Behavior*, 2000. pp. 175–192. URL: <https://doi.org/10.1002/jocb.2000.34.issue-3>.
7. Shi J., Zha, Z. Psychological research on and education of gifted and talented children in China. *International Handbook of Giftedness and Talent*, 2000. pp. 757–764.
8. Wu E.H. Factors that contribute to talented performance: A theoretical model from a Chinese perspective. *Gifted Child Quarterly*, 2005. pp. 231–246. URL: <https://doi.org/10.1177/001698620504900305>.
9. Yue X.D., Bender M., Cheung C.K. Who are the best-known national and foreign creators – A comparative study among undergraduates in China and Germany. *The Journal of Creative Behavior*, 2011. № 45. pp. 23–37. URL: <https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.2011.tb01082.x>.
10. Zha Z. Fifteen years of study on the psychology and education of gifted children. *Acta Psychologica Sinica*, 1994. № 26. pp. 337–346.